

Ťažiská výskumu

Predslov

V rámci klasických teologických rozdelení možno priradiť vedu, uskutočňovanú mojimi vedeckými spolupracovníkmi a mnou na Viedenskej univerzite v odbore *základného teologického výskumu* (fundamentálnej teológie), k oblastiam *eschatológie/filozofie dejín a otázky o Bohu/filozofie náboženstva*. Ukazuje sa však, že tieto rozdelenia sú nedostatočné, keďže načrtnuté náboženské svety sa vyčerpali alebo podliehajú rôznym transformačným procesom. Z tohto dôvodu je potrebné tvoriť teológiu na prahu iných vedeckých disciplín (filozofia, literárna veda, fyzika, sociálna veda). Teológia musí dať priestor novým otázkam, ktoré sa podieľajú na pôvodnej spoločensko-politickej ako aj mystickej úlohe teológie, aby sa tak stávala účinnou *kritikou kultúry, poznania a náboženstva*.

Vychádzajúc z naznačenej súvislosti možno chápať tento pokus o orientáciu v zmysle *piatich otázok*, rozvíjajúcich *nosnú tému*, v ktorej sa sústreďujeme na projekt *Nového humanizmu*. K spolupráci na tomto projekte (napr. vo forme dizertačnej alebo diplomovej práce) sú pozvaní záujemcovia zo všetkých vedeckých disciplín. Pozadie týchto otázok tvorí diagnóza dnešnej situácie, v ktorej je ohrozené celé ľudstvo (vyhasnutie rozmanitosti života a jazykov, strata pamäte, virtualizácia životného prostredia, nahradenie človeka technickými a biologickými strojmi) a ktorá zároveň pobáda k novému pohľadu na humánnosť v jej singularite, zraniteľnosti a neuchopiteľnosti. Tento pohľad je esenciálne spojený s hľadaním otvorenosti pre možné horizonty zmyslu dejín vo vnímaní ich zlomov ako aj v prijatí rozmanitosti spôsobov bytia a rozprávania. V zmysle tohto hľadania je kresťanstvu dnešnej doby zvláštnym spôsobom zverená úloha reflektovania „neuchopiteľnej“ dimenzie SVÄTÉHO, z ktorého tvorivých ako aj otvorených textov a signatúr vystupujú dejiny života.

Hlavná téma

Kresťanstvo ako projekt Nového humanizmu:

Odkrytie zmyslu dejín v neuchopiteľných textúrach SVÄTÉHO

Päť otázok

APOKALYPSA alebo otázka o podstate času

HEGEL alebo otázka o pamäti skrytého človeka

BOH alebo otázka o otázke vôbec

EURÓPA alebo otázka o veľkodušnom vnímaní pluralitných životných oblastí

VZKRIESENIE alebo otázka o dare smrteľnosti

Päť otázok

Apokalypsa

alebo otázka o podstate času – spojená s otázkou o celi dejín

S ohľadom na spoločensky dostupné koncepty času sa so zvláštnou naliehavosťou núka otázka o podstate času.

Prvú výzvu predstavujú dnes tak aktuálne *kozmozologické modely*: Tieto vedú k obrovskému rozpinaniu časových dimenzií, v ktorých tvoria ľudské dejiny – v porovnaní so skúsenosťou entropického „chladu smrti“, prítomného vo všetkých preskúmaných kozmických štruktúrach – len nepatrný časový úsek. V tomto zmysle umocňuje myšlienku len akéhosi poznámkového charakteru ľudskej, teda živej existencie narastajúce nebezpečenstvo ekologických kríz, ktoré stavajú celé ľudstvo pred katastrofický scenár, nehovoriac o jeho definitívnom zániku.

Druhá centrálna výzva pre ľudské uchopenie dejín je narastajúca *virtualizácia všetkých životných oblastí*, spojená s pokusom o nahradenie človeka nesmrteľnými biologickými a technickými strojmi, ktoré znehodnocujú čas ako len niečo spontánne opakujúce sa. Tieto sú zodpovedné za *nihilistické* vyprázdňovanie ľudských spomienok a rozprávání, ba dokonca ľudskej smrti.

Zoči-voči tejto strate zmyslu získava na význame skutočnosť, že je to práve biblia, ktorá so sebou prináša textúry o podstate času a cieľa dejín. V nich sa nanovo v zmysle perspektívy spomienky a rozprávání utvárajú otázky týkajúce sa človeka a jeho sveta. Tento proces, ktorý odvtedy prešiel mnohorakými aktualizáciami a transformáciami v oblasti filozofie a literatúry, sa uskutočňuje v „neuchopiteľnom“ stretnutí SVÄTÉHO (v neposlednom rade v jeho signatúre ako JHVH), v ktorom človek zakúša oslobodenie od svojho vlastného zrkadlenia. Zvláštny význam nadobúdajú v tomto zmysle apokalyptické časti textúr, rekapitulujúce čas vo všetkých jeho dimenziách (minulosť, prítomnosť, budúcnosť), v ktorých sa prihliada na budúcnosť ľudskej spoločnosti so zreteľom práve na všetkých vyčlenených z rôznych príslušností ľudskej spoločnosti – až po osud prežitia vlastnej smrti.

Otázka tohto projektu teda znie, či sa v signatúre SVÄTÉHO naskytá možnosť opustenia onoho sveta, v ktorom – ako sa zdá – už neexistuje priestor pre *víziu ľudskej* a ktorý uteká z re-ality (vec iného) do *virtuálneho sveta fantázie*.

Hegel

alebo otázka o pamäti skrytého človeka – spojená s presvedčením, že Hegel si nezaslúži byť odsúdený ako totalitné monštrum abstrakcie

Heglove dielo, menovite *Fenomenológia ducha*, je centrálny referenčný bod mnohých dejinno-filozofických projektov, od Heideggera po Benjamina, od Ricouera po Levinasa a Agambena. V zmysle danej tézy otvára týmto Hegel možnosť výstupu z *násilnosti nášho pozitivistického poznania*, ktoré sa všemožne snaží maskovať ľudskosť našej doby. Z tohto dôvodu by filozofie a teológii Heglovej dialektiky živého/ľudského/duchovného, ktorú nijako nemožno v zmysle pozitívnej bezprostrednosti uchopiť, nemali skončiť v predčasných výpo-vediach („totalitný systém“, „k sebe samému prinavrátený svetový duch“, „panteizmus“, „euro-centrizmus“), keďže takéto myslenie Hegla v podstate už opustilo. Ešte väčšie nebezpečenstvo však spočíva vo filologizácii Heglovej filozofie. Proti tomuto trendu by mal byť nanovo formulovaný subverzný, analytický a často prekvapujúci potenciál heglovského myslenia, ktorý je prítomný v dialektických prechodoch („medzi riadkami“) jeho hlavných diel, čím sa má dosiahnuť ľudskosť vo svojej zraniteľnosti a v istej sústavne opakujúcej sa neuchopiteľnosti.

Boh

alebo otázka o otázke vôbec

Otázka o Bohu bola v rôznych dejinných epochách chápaná ako prvá a posledná vôbec. V neposlednom rade bola chápaná ako otázka, ktorá robí rozdiel medzi človekom a zvieratom, ako aj medzi človekom a ontologickým statusom stroja. Zdá sa, že po období sporov medzi teizmom a ateizmom v oblasti tejto otázky sa dnes podobným „vo svete prítomným“ otázkam vyhýbame. Avšak istá odolnosť tejto otázky, ba dokonca návrat myšlienky Boha sa objavuje nielen v neeurópskych kultúrach, ale podobnú transformáciu onoho trendu možno pozorovať aj v západnom svete, nakoľko táto otázka neustále preniká do centra pozornosti v jej zakódovanej forme (literatúra, film, hudba), ktorá dáva jasným spôsobom najavo, že zaužívané formy poznania v tejto oblasti zlyhávajú. Teda v čase, kedy otázky často slúžia na prispôbovanie si sveta k vlastnému horizontu očakávania, sa do centra pozornosti dostáva *otázka o otázke*, ktorá v istom zmysle konštituuje človeka ako takého – rovnako ako aj z nej vychádzajúca nádej, ktorá sa vyznačuje signatúrou Boha/SVÄTÉHO.

Európa

alebo otázka o veľkodušnom vnímaní pluralitných životných oblastí – spojená s otázkou o signatúrach návratu Boha

„Európa“, ktorej historické korene siahajú do Afriky a Ázie a ktorá za svoje zakladajúce dejiny vďačí istému duchovnému bezdomovectvu (Odysseus, Virgil, Abrahám, Ježiš), je tým dejinným priestorom, ktorý dal podnet na objav ľudskej autonómie, spojenej s demokratizáciou všetkých životných oblastí človeka. Ako odvrátená strana týchto procesov sa dnes javí istá forma stupídnej európskej plurality jazykov, náboženských a nenáboženských rozprávání, kultúrnych a dejinných tradícií, ktorá nivelizuje dnešného egocentricky zameraného konzumného človeka. Máme však nádej, že pri hľadaní možnosti vyviaznutia z tejto situácie môže byť nápomocná iná signatúra európskeho ducha, totiž istá kolektívna spomienka na zraneného a neustále ohrozovaného človeka, ktorá je síce nezriedka potláčaná, no napriek tomu ako morálna povinnosť neustále v platnosti. Zjednotí táto pamäť mnohohlasné rozprávania nespočetných biedou poznačených migrantov, náboženstiev a štátov do novej pluralitnej kultúry vnímanosti voči ľudskosti? Dokážu byť aktuálne signatúry, nachádzajúce sa dnes na okrajoch spoločenského a kultúrneho diania Európy – „kresťanský“, „židovsko-kresťanský“, „abrahámovský“, „humanistický“, „osvietenský“, „sekulárny“, „demokratický“, „univerzálny“ – zárukou nového horizontu skúsenosti?

Vzkriesenie

alebo otázka o dare smrteľnosti – spojená s otázkou o výstupe zo sveta živých mŕtvych

Zakiaľ čo v pohanskej antike bolo zaužívané, oddelovať svet mŕtvych od sveta živých, zdôrazňovalo práve kresťanstvo spoločenstvo živých a mŕtvych. So všetkou vehemenciou sa dnes človek opäť snaží skryť ľudskú smrteľnosť pred životom, čím sa zároveň stáva tajomstvom sekulárnej spoločnosti, ktorej sa *smrť* stavia na odpor ako hrozná prázdnota všetko ničiacej *ničoty*. Avšak s tým spojený pokus, predĺžiť život na nekonečno, ktorého zrkadlenie možno pozorovať na nekonečne opakujúcich sa mediálnych scenériách v mašinériách našej doby, nám dáva tušiť, že „svet“ sa uberá do stavu mimo života a smrti, v ktorom smrť „prežije“ dokonca seba samu a privedie do (nášho?) „sveta živých mŕtvych“. Otázka znie, či azda neunikneme tejto apórii *smrti bez konca a večnosti bez budúcnosti* vtedy, keď prijmemo našu smrteľnosť a zraniteľnosť ako (hoci aj znepokojujúci a často trpký) *dar* a pozvanie k zrieknutiu sa vlastníckych nárokov (Lk 17, 33; Jn 21, 22). Nedáva práve táto súvislosť tušiť, že centrálna kresťanská veta „Ježiš bol vzkriesený“ a na ňu odvolávajúce sa očakávanie vzkriesenia tela k večnému životu je veta o smrteľnosti človeka a nie o jeho nesmrteľnosti?